

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

УДК 355.233:378.016

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-9208-2026-3-69-86>

AMENDMENTS TO THE STANDARD CURRICULUM OF THE HIGHER EDUCATION COURSE “FUNDAMENTALS OF NATIONAL RESISTANCE”: ADAPTATION TO CONTEMPORARY NATIONAL SECURITY CONDITIONS AND THE NEW TYPE OF WARFARE

ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ТИПОВОЇ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗВО «ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ»: АДАПТАЦІЯ ДО СУЧАСНИХ УМОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ВІЙНИ НОВОГО ТИПУ

Andriy MOTSA,

Retired Lieutenant Colonel, PhD
in Law, Associate Professor, Head
of the Educational and Scientific
Department of Basic General Military
Training, Associate Professor of
the Department of Geography and
Tourism,
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian
Hungarian University
6, Koshuta Sq., Berehove, 90202,
Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-2603-6269>

Андрій МОЦА,

підполковник у відставці,
кандидат юридичних наук, доцент,
начальник Навчально-наукового
відділу базової загальновійськової
підготовки, доцент кафедри
географії та туризму,
Закарпатський угорський
університет імені Ференца Ракоці II
пл. Кошута, 6, м. Берегове, 90202,
Україна

Volodymyr ВОНАЧОВ,

Reserve Lieutenant Colonel, Senior
Lecturer of the Educational and
Scientific Department of Basic
General Military Training,
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian
Hungarian University
6, Koshuta Sq., Berehove, 90202,
Ukraine

<https://orcid.org/0009-0008-5659-1205>

Володимир БОГАЧОВ,

підполковник запасу, старший
викладач Навчально-наукового
відділу базової загальновійськової
підготовки,
Закарпатський угорський
університет імені Ференца Ракоці II
пл. Кошута, 6, м. Берегове, 90202,
Україна

Oleksandr SLIUSARENKO,
Retired Colonel, Senior Lecturer
of the Department of Military
Training, Uzhhorod National
University
46, Pidhirna Str., Uzhhorod, 88000,
Ukraine

Олександр СЛЮСАРЕНКО,
полковник у відставці, старший
викладач кафедри військової
підготовки ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»
вул. Підгірна, 46, м. Ужгород,
88000, Україна

<https://orcid.org/0009-0002-3470-9643>

ABSTRACT

The article examines the substantive and organizational specifics of preparing higher education students for participation in the national resistance system. The necessity of developing students' readiness for organized action in conditions of military, informational, psychological, and technological threats is substantiated. The aim of the study is to identify the main characteristics of the Standard Curriculum for the academic discipline "Fundamentals of National Resistance" and to substantiate the areas of its implementation within the higher education system. The content of the 2025 Basic General Military Training programs and the 2026 academic discipline "Fundamentals of National Resistance" is analyzed. It is established that students' training encompasses military-applied knowledge and practical skills, civic resilience, national and patriotic consciousness, psychological self-regulation, and information security. The importance of the technological component, represented by modern military technologies, robotic systems, unmanned aerial vehicles, as well as the fundamentals of electronic warfare and reconnaissance, is determined. The content of the updated topographic training is revealed, combining traditional methods of orientation with the use of digital maps, geographic information systems, and navigation applications. The role of mine safety as a separate area of training citizens for safe behavior in potentially hazardous areas is outlined. The practical component of the training, which comprises 64 hours, including 30 hours of practical field training, is analyzed. The significance of professionally oriented training is established, enabling higher education institutions to determine security-oriented professional competencies with due regard to the specific field of specialist training. The possibilities of differentiating training for students with disabilities, partial loss of working capacity, and specific religious beliefs are considered. It is established that the contemporary training model combines theoretical knowledge, practical activities, technological literacy, psychological resilience, and professional orientation.

Key words: national resistance, higher education students, military training, civic resilience, psychological training, information security, technological training, UAVs, mine safety, professionally oriented training.

Вступ. Підготовка здобувачів вищої освіти до національного спротиву є важливою складовою формування готовності громадян до дій у сфері національної безпеки. Її зміст охоплює знання, практичні вміння та особистісні якості, необхідні для поведінки в умовах небезпеки. Важливою виступає здатність здобувача діяти організовано, оцінювати ситуацію та застосовувати набуті знання у практичній діяльності. Така підготовка має враховувати сучасний характер загроз, серед яких

поєднуються військові, інформаційні, психологічні та технологічні чинники. Відповідні положення відображено у Типовій програмі навчальної дисципліни «Основи національного спротиву», де визначено зміст теоретичної, практичної, психологічної, інформаційної та технологічної підготовки. Тому важливим завданням виступає визначення змістових компонентів цієї підготовки та їх взаємозв'язку з практичною діяльністю здобувачів освіти.

Проблематика підготовки здобувачів вищої освіти до національного спротиву сьогодні розглядається у контексті змін вимог до військової, громадянської та психологічної готовності суспільства. Насамперед Бовсунівська Н., Борейко О., Гарлінська А. та Корнійчук Ю. обґрунтовують значення базової загальновійськової підготовки (БЗВП) у закладах вищої освіти (ЗВО) для формування лідерської компетентності та готовності громадян до участі в національному спротиві [1]. Куриляк В. розглядає трансформацію моделі військової підготовки студентства в умовах повномасштабної війни, пов'язуючи її з необхідністю демократичної адаптації освітнього процесу та врахування суспільних і конфесійних чинників [4]. Камалов Є. визначає підготовку громадян України як важливий компонент військово-патріотичного виховання та підготовки воєнних кадрів, акцентуючи увагу на необхідності узгодження освітніх завдань із потребами обороноздатності держави [2]. Курило В. та Караман О. розкривають значення національно-патріотичного виховання як засобу інформаційно-психологічного спротиву російській агресії [3]. Сеньовська Н. та Скуратко Т. акцентують увагу на використанні сучасної літератури про війну у національно-патріотичному вихованні дітей та молоді, підкреслюючи значення осмислення воєнного досвіду для формування громадянських цінностей і відповідального ставлення до захисту держави [8].

Отже, аналіз зазначених праць засвідчує розширення змісту підготовки молоді до національного спротиву – від військово-прикладної та лідерської підготовки до формування громадянської стійкості, національно-патріотичних цінностей і здатності протидіяти інформаційно-психологічним впливам, що створює теоретичну основу для дослідження змін до Типової програми навчальної дисципліни «Основи національного спротиву» відповідно до сучасних умов національної безпеки та війни нового типу.

Мета статті. Мета статті полягає у визначенні основних змін до Типової програми навчальної дисципліни «Основи національного спротиву» та обґрунтуванні напрямів її адаптації до умов національної безпеки та війни нового типу.

Методи та методики дослідження. У процесі дослідження використано методи аналізу, порівняння та узагальнення нормативно-пра-

вових і програмних документів, зокрема Типових програм навчальних дисциплін 2025 і 2026 років, з метою виявлення змістових, структурних та організаційних змін у підготовці здобувачів освіти до національного спротиву. Застосування порівняльного та системного підходів дало змогу визначити трансформацію цілей, змісту, обсягу теоретичної і практичної підготовки, а також виокремити нові технологічні, психологічні, інформаційні, навігаційні та безпекові компоненти оновленої програми.

Результати та дискусії. Типова програма навчальної дисципліни «Базова загальновійськова підготовка громадян України, які здобувають вищу освіту, та поліцейських», затверджена 24.02.2025 р. [9], орієнтувала підготовку громадян на здобуття військово-облікової спеціальності та відповідних практичних умінь. У документі мету сформульовано через «здобуття громадянами України військово-облікової спеціальності, навичок і умінь, необхідних для виконання конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України» [9, с. 5]. Наведене формулювання безпосередньо пов'язує результат навчання з військово-прикладною готовністю. Основний акцент припадає на підготовку особи до виконання визначених завдань у сфері оборони держави. Водночас особистісні та громадянські характеристики учасника оборонного процесу в цій меті окремо не виокремлюються. Через це структура підготовки значною мірою концентрується на практичних військових вміннях.

Затвердження Типової програми навчальної дисципліни «Основи національного спротиву» наказом МОН № 1002 від 30.06.2026 р. [6] засвідчує розширення змісту підготовки. У документі мету визначено як «набуття здобувачами освіти компетентності формування національно-патріотичної свідомості, громадянської стійкості та набуття ними комплексу теоретичних знань і практичних навичок» [6, с. 1]. Порівняння двох формулювань показує, що військово-прикладна складова доповнюється громадянською та ціннісною компонентами. Національно-патріотична свідомість у структурі мети пов'язується з усвідомленням особистої відповідальності за захист держави. Громадянська стійкість характеризує здатність діяти в умовах небезпеки, невизначеності та тривалого психологічного навантаження. Теоретичні знання забезпечують розуміння процесів, які відбуваються у сфері національної безпеки. Практичні навички, своєю чергою, створюють можливість застосовувати засвоєні знання під час виконання конкретних завдань.

Зміна мети дисципліни впливає і на розуміння освітнього результату. У програмі 2025 року центральним результатом виступала військово-облікова спеціальність [9, с. 5]. У програмі 2026 року перелік очікуваних характеристик розширено за рахунок свідомості та громадянської стійкості [6, с. 1]. Відповідно, підготовка здобувача освіти вже не обмеж-

ується засвоєнням окремих військових процедур. Вона охоплює здатність усвідомлено діяти під час загроз. Виконуючи практичні завдання, здобувач має співвідносити власні дії з вимогами безпеки та відповідальністю перед іншими особами. Саме через поєднання знань і практичної діяльності формується готовність до поведінки в умовах кризової ситуації.

Розширення змісту підготовки відповідає характеру загроз, які виникають під час війни нового типу. Небезпека для населення може бути пов'язана не лише з безпосереднім застосуванням зброї. Вона також проявляється через інформаційні атаки, поширення дезінформації, психологічний вплив, порушення роботи критичної інфраструктури та виникнення надзвичайних ситуацій. За таких обставин громадянин має виконувати визначені дії та правильно оцінювати інформацію. Розпізнаючи небезпечні повідомлення та маніпулятивний контент, особа зменшує ризик прийняття помилкового рішення. Зберігаючи керованість поведінки під час стресової ситуації, вона водночас підвищує власну безпеку та безпеку інших. Тому включення громадянської стійкості до мети дисципліни безпосередньо пов'язується з розширенням спектра загроз, на які має реагувати система підготовки.

Зміна назви дисципліни та її цільового призначення має також організаційне значення. Наказом МОН № 1163 від 14.07.2026 р. до Типової програми внесено окремі зміни [5]. Сам факт коригування документа невдовзі після його затвердження свідчить про необхідність оперативного реагування освітньої системи на трансформацію безпекових потреб. Зміст дисципліни має залишатися придатним до використання за умов зміни характеру загроз. Через це оновлення програми доцільно розглядати як процес, пов'язаний із постійним уточненням змісту підготовки. Освітня система отримує можливість швидше враховувати практичний досвід оборони держави. Водночас коригування навчального матеріалу має здійснюватися із дотриманням педагогічної послідовності та чітким визначенням очікуваних результатів.

У програмі 2025 року нормативне визначення дисципліни безпосередньо пов'язувалося з БЗВП. Так у Типовій програмі зазначалося: «Базова загальновійськова підготовка (далі – БЗВП) здобувачів вищої освіти та поліцейських проводиться в закладах вищої освіти всіх форм власності ...» [9, с. 5]. Формулювання зосереджувало увагу на організації військової підготовки здобувачів освіти. Відповідно, нормативна конструкція була пов'язана передусім із підготовкою особи до виконання військово-облікових функцій. Освітній процес при цьому розглядався як окрема ланка базової військової підготовки. Після перегляду програми змінилася не лише назва дисципліни. Коригування стосується її місця у ширшій системі безпеки держави.

У програмі 2026 року зазначено: «Навчальна дисципліна «Основи національного спротиву» включається до освітніх програм і навчальних планів закладів освіти всіх форм власності, в яких громадяни України за денною або дуальною формами здобувають фахову передвищу освіту або ступінь вищої освіти бакалавра (магістра медичного, фармацевтичного або ветеринарного спрямування), крім освітніх програм та навчальних планів підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, закладів фахової передвищої військової освіти» [7]. Нормативна сфера застосування дисципліни, як видно з формулювання, визначена детальніше. У ній конкретизовано рівні освіти, форми навчання та категорії закладів, на які поширюється відповідна вимога. Водночас окреслено й винятки, пов'язані з підготовкою курсантів у спеціалізованих військових закладах. Завдяки цьому розмежовується загальна підготовка громадян та професійна військова освіта. Зміст дисципліни, відповідно, розглядається у межах загальної системи підготовки громадян до участі у національному спротиві.

Нормативна трансформація має і змістовий вимір. БЗВП була орієнтована на засвоєння військових знань і навичок. Навчальна дисципліна «Основи національного спротиву» пов'язується вже з ширшою готовністю громадянина до виконання завдань у системі національного спротиву. Закон № 4826-ІХ від 25.03.2026 р. [7] закріплює відповідний напрям підготовки здобувачів освіти до національного спротиву. Через це дисципліна перестає сприйматися лише як окремий елемент військової підготовки. Її зміст включається у загальну систему підготовки населення до дій в умовах загроз. Відповідно, змінюється і роль закладу освіти. Він організовує засвоєння навчального матеріалу та забезпечує формування готовності здобувачів до відповідальної поведінки у сфері національної безпеки.

Розширення нормативного призначення дисципліни потребує чіткого визначення меж її застосування. У програмі 2026 року це питання врегульовано через перелік освітніх рівнів і форм здобуття освіти [7]. Водночас окреме визначення винятків запобігає дублюванню загальної та спеціалізованої військової підготовки. Курсанти військових закладів проходять професійну підготовку за іншими освітніми програмами. Здобувачі цивільної освіти, навпаки, отримують базові знання та практичні навички, необхідні для участі у системі національного спротиву. Розмежування цих категорій дає змогу зберегти відповідність змісту навчання реальним освітнім потребам. Поряд із цим воно створює нормативну основу для уніфікованої підготовки громадян у закладах освіти різного типу.

У програмі БЗВП 2025 року загальний обсяг підготовки становив 10 кредитів ЄКТС. Документ передбачав розподіл навантаження між

закладом освіти та навчальними військовими частинами: «Загальною типовою програмою передбачено підготовку обсягом 10 кредитів Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ЄКТС). Три кредити ЄКТС опановують у закладах освіти, сім кредитів ЄКТС – у... навчальних військових частинах...» [9, с. 10]. Структура навчального навантаження свідчила про значну частку спеціалізованої практичної підготовки поза межами звичайного освітнього середовища. Основний обсяг роботи припадав на підготовку у військових підрозділах. Це відповідало орієнтації БЗВП на формування базових військових умінь.

У програмі «Основи національного спротиву» загальний обсяг зменшено до 5 кредитів ЄКТС, або 150 годин [6, с. 2]. Водночас документ передбачає чіткий розподіл навчального часу. На теоретичну підготовку визначено 46 годин, що становить 1,53 кредити ЄКТС [6, с. 2]. Практична підготовка охоплює 64 години, або 2,13 кредити ЄКТС [6, с. 2]. Самостійну роботу здобувачів передбачено в обсязі 40 годин, що відповідає 1,33 кредиту ЄКТС [6, с. 2]. Таким чином, скорочення загального навантаження супроводжується його внутрішнім структуруванням. Навчальний час розподілено між засвоєнням теоретичного матеріалу, практичним відпрацюванням та індивідуальною роботою.

Зменшення кількості кредитів удвічі не означає механічного скорочення змісту дисципліни. Зміни стосуються передусім способу організації підготовки. Десятикредитна модель передбачала значний обсяг спеціалізованого військового навчання. П'ять кредитів «Основи національного спротиву» орієнтовано на формування базової готовності громадянина до дій у системі національного спротиву. За умов обмеженого часу особливого значення набуває відбір змісту, який має безпосередню практичну цінність. Теоретичні положення повинні забезпечувати розуміння основних загроз і правил поведінки. Практичні заняття, своєю чергою, мають закріплювати алгоритми дій, необхідні у кризових ситуаціях. Саме співвідношення 46 годин теоретичної та 64 годин практичної підготовки демонструє орієнтацію програми на застосування знань у діяльності [6, с. 2].

Особливість нової структури полягає також у значній частці практичного навчання. Зі 150 годин загального навантаження 64 години відведено саме на практичну підготовку [6, с. 2]. Виконуючи практичні завдання, здобувачі освіти можуть відпрацьовувати дії в умовах, наближених до кризових. Теоретичний матеріал при цьому створює основу для розуміння алгоритмів поведінки. Самостійна робота доповнює обидві складові, забезпечуючи індивідуальне опрацювання навчального матеріалу. Унаслідок такого розподілу освітній процес поєднує знання, практичну діяльність і самостійну підготовку.

У Типовій програмі 2025 року зміст підготовки охоплював розвідувальну, тактичну, вогневу, інженерну, топографічну та інші види підготовки [9, с. 15]. Серед визначених тем зазначалися «Розвідувальна підготовка», «Зв'язок та комунікація», «Підготовка з РХБЗ (ХБРЯ захисту)», «Військова топографія», «Інженерна підготовка (мінна безпека)», «Тактична підготовка», «Вогнева підготовка», «Вживання», «Міжнародне гуманітарне право» [9, с. 15]. Зміст переліку свідчить про комплексне охоплення базових напрямів військової підготовки. Значна частина тем стосувалася навичок, необхідних для безпосереднього виконання завдань в умовах бойової обстановки. Технологічна складова при цьому не була представлена окремим великим тематичним блоком. Зміна структури програми 2026 року усуває цю прогалину.

У новій редакції окремо передбачено тему «Сучасні військові технології, роботизація та БпЛА (НРК, БНА)» [6, с. 3]. Її поява має принципове значення для змісту підготовки. Безпілотні та роботизовані системи розглядаються вже як самостійний напрям навчання. Відповідно, здобувачі освіти мають отримувати базове уявлення про призначення, різновиди та компоненти відповідних систем. У програмі зазначено: «Різновиди та призначення безпілотних (роботизованих) систем, основні компоненти конструкції та технічні параметри БпЛА (НРК, БНА)» [6, с. 14]. Отже, технологічна грамотність безпосередньо включається до переліку компетентностей, необхідних для орієнтування у сучасному безпековому середовищі.

Зміст технологічного блоку не обмежується ознайомленням із видами безпілотних систем. Програма передбачає також питання їх технічної експлуатації. Зокрема, йдеться про «обслуговування, оновлення програмного забезпечення, основи застосування і правила управління та маневрування дронами, заборонені зони та рекомендації щодо безпеки» [6, с. 14]. Така деталізація розширює межі технологічної підготовки. Здобувач має розуміти призначення БпЛА та базові принципи безпечного поводження з ними. Окреме визначення правил експлуатації зменшує ризик неправильного використання технічних засобів. Поряд із цим увага до програмного забезпечення відображає залежність сучасних роботизованих систем від цифрових компонентів. Технологічна грамотність, відповідно, охоплює технічні та організаційні аспекти роботи з відповідними системами.

Важливим компонентом є ознайомлення з протидією технологічним засобам противника. У програмі визначено: «Основи радіоелектронної боротьби і розвідки, призначення та типи засобів РЕР та РЕБ» [6, с. 14]. Включення цієї тематики демонструє врахування технологічного характеру сучасного збройного протистояння. Використання БпЛА супроводжується розвитком засобів радіоелектронної розвідки та боротьби.

Тому розуміння базових принципів функціонування РЕР і РЕБ потрібне не тільки військовослужбовцям. Воно має значення і для громадян, які можуть опинитися в зоні застосування відповідних технологій. Через це технологічний блок програми поєднує знання про безпілотні системи, правила їх експлуатації та загальні засади протидії.

Окремо визначено дії цивільного населення під час застосування противником БпЛА [6, с. 14]. Ця частина безпосередньо пов'язує технологічну підготовку із завданнями цивільної безпеки. Людина має знати, як поводитися під час появи безпілотного апарата та які дії можуть створювати додатковий ризик. Практична спрямованість матеріалу дає змогу пов'язати технічні відомості з конкретними моделями поведінки. Важливим є розуміння того, що поширення безпілотних систем змінює характер небезпеки для цивільного населення. Загроза може виникати раптово, охоплювати значну територію та потребувати швидкої реакції. Тому включення відповідної тематики до «Основ національного спротиву» посилює її безпекову спрямованість.

У програмі 2025 року психологічна підготовка розглядалася у взаємозв'язку з військовим навчанням і вихованням. Документ визначав «єдність військового навчання й виховання», яка передбачала «одночасне формування умінь, навичок, високих морально-бойових якостей і психологічної стійкості здобувачів освіти» [9, с. 11]. Отже, психологічна стійкість включалася до ширшого комплексу морально-вольової та військової підготовки. Вона не виділялася як самостійний тематичний напрям. Основний акцент припадав на одночасне формування військових умінь, моральних якостей і стійкості.

У програмі 2026 року психологічна складова отримує окреме тематичне визначення – «Психологічна підготовка та стійкість» [6, с. 6]. Зміст розкривається через конкретні способи регуляції психічного стану. Серед них визначено «прийоми, методи та способи саморегуляції психіки» [6, с. 6]. Отже, здобувачі освіти мають не тільки розуміти значення психологічної стійкості. Вони повинні засвоювати практичні засоби контролю власного психоемоційного стану, що має особливе значення в умовах тривалого стресового навантаження, коли здатність зберігати контроль безпосередньо впливає на якість прийнятих рішень.

Зміст програми конкретизує і види стресових станів, з якими може зіткнутися людина. Передбачено «диференціацію стресових станів людини в умовах бойових дій, в окупації, на підконтрольній державі території» [6, с. 6]. Поділ за конкретними умовами перебування має практичне значення. Різні обставини створюють неоднакові психологічні навантаження. Відповідно, реакція людини потребує адекватної оцінки та правильного вибору способу саморегуляції. Знання про відмінності стресових станів допомагає краще розуміти власні реакції. Воно також

створює основу для своєчасного застосування засобів психологічної самопомоги.

Окреме місце посідає здатність людини контролювати власні психологічні реакції. Програма передбачає «надання психологічної самопомоги, контроль за власними психологічними реакціями та станами» [6, с. 6]. Формулювання безпосередньо орієнтує навчання на практичну спроможність особи. Мається на увазі не тільки моральна готовність витримувати труднощі. Важливим стає уміння розпізнати власний стан, оцінити його та застосувати відповідний спосіб саморегуляції. Виконуючи практичні вправи, здобувачі можуть закріплювати відповідні дії, що створює передумови для більш керованої поведінки у стресовій ситуації.

У Типовій програмі 2025 року інформаційно-психологічна протидія вже розглядалася як складова підготовки здобувачів освіти. У документі зазначалося, що «надаються приклади та методики дій підрозділів інформаційно-психологічних операцій противника та основні рекомендації щодо захисту і протидії негативному інформаційно-психологічному впливу» [9, с. 11]. Зміст формулювання орієнтував здобувача передусім на розуміння характеру дій противника. Поряд із цим визначалися загальні рекомендації щодо захисту від негативного впливу. Інформаційно-психологічна безпека, відповідно, вже визнавалася важливою частиною підготовки. Водночас її зміст залишався пов'язаним переважно з ознайомленням із засобами впливу та способами протидії.

У програмі 2026 року інформаційна безпека тісніше пов'язується з особистою психологічною стійкістю. У структурі змісту передбачено «формування психологічної стійкості та навичок протидії інформаційним та психологічним впливам ворога» [6, с. 2]. Відмінність полягає у зміщенні уваги від опису інформаційно-психологічних операцій до формування особистої спроможності протистояти їхньому впливу. Здобувач освіти має не тільки знати про існування інформаційно-психологічних операцій. Йому необхідно розпізнавати ознаки маніпуляції, контролювати власні реакції та критично оцінювати інформацію.

Зміст поняття інформаційної стійкості у новій програмі фактично розширюється до комплексу поведінкових умінь. Особа має зберігати здатність критично мислити навіть за умов емоційного тиску. Під час інформаційної атаки важливо відокремлювати достовірні відомості від маніпулятивних повідомлень. Для цього необхідно оцінювати джерело інформації, зміст повідомлення та можливу мету його поширення. Важливим є контроль власної емоційної реакції. Зберігаючи психологічну рівновагу, людина зменшує ймовірність поширення неперевіраних відомостей. Через це інформаційна стійкість безпосередньо пов'язується з відповідальною громадянською поведінкою.

У програмі 2025 року військова топографія визначалася як окремий напрям підготовки [9, с. 24]. Основна увага приділялася традиційним способам орієнтування та роботі з топографічними матеріалами. Для військової підготовки відповідні знання мають базове значення. Водночас розвиток цифрових засобів навігації істотно змінив способи отримання та використання просторової інформації. У програмі 2026 року це враховано через розширення самої назви навчального напрямку. Його визначено як «Військова топографія, навігація і орієнтування на місцевості» [6, с. 8]. Отже, традиційні топографічні знання поєднуються з навігаційними та цифровими засобами.

Зміст програми передбачає роботу з паперовими картами та електронними носіями топографічної інформації [6, с. 8]. Здобувачі мають визначати маршрути, обраховувати відстані, користуватися компасом та орієнтуватися за небесними світилами й місцевими предметами. Окремо враховано орієнтування за складних погодних умов, уночі та за обмеженої видимості [6, с. 8]. До переліку навичок включено визначення точки стояння, сторін горизонту, орієнтирів і відстаней до об'єктів. Водночас програма передбачає засвоєння руху за азимутом та способів обходу перешкод. Таким чином, класична топографічна підготовка не вилучається, а доповнюється новими засобами навігації.

Цифрова складова представлена окремим змістовим блоком. У програмі передбачено «використання геоінформаційних систем та застосунок вітчизняного виробництва, OsmAnd, MilChat та інших засобів навігації» [6, с. 8]. Незалежно від конкретного програмного продукту, принциповим є включення геоінформаційних систем до освітнього процесу. Здобувач отримує можливість працювати з просторовими даними не лише у паперовій формі. Цифрові карти дають змогу швидше визначати маршрути, співвідносити об'єкти та оцінювати просторову ситуацію. Поряд із цим використання електронних засобів потребує розуміння їхніх обмежень. За відсутності сигналу, пошкодження пристрою або інших несприятливих умов традиційні способи орієнтування залишаються необхідними.

Поєднання цифрових і традиційних навичок має особливе значення для підготовки до дій у нестабільній ситуації. Цифровий інструмент може істотно прискорити орієнтування, однак його функціонування залежить від технічних та інформаційних умов. Тому здобувач має бути спроможним перейти від електронних карт до паперових матеріалів або використати компас за відсутності цифрових засобів. Володіючи кількома способами визначення місця та напрямку руху, людина зменшує залежність від одного технологічного ресурсу. Подібна взаємодоповнюваність підвищує надійність дій у кризових ситуаціях. Водночас вона відповідає вимогам підготовки до умов, у яких

технічні засоби можуть бути недоступними або працювати з обмеженнями.

У Типовій програмі 2025 року мінна безпека була представлена у складі інженерної підготовки. Відповідний напрям визначався як «Інженерна підготовка (мінна безпека)» [9, с. 25]. Формулювання свідчило про включення питань поводження з вибухонебезпечними предметами до ширшого блоку інженерних знань. Мінна безпека при цьому не виокремлювалася як самостійний змістовий напрям. Її розгляд відбувався у межах загальної військово-інженерної підготовки. Зміна програми 2026 року посилює значення цієї тематики.

У новій редакції передбачено «Інженерна підготовка та мінна безпека» [6, с. 10]. Уже сама зміна формулювання демонструє виразніше розмежування двох взаємопов'язаних складових. Інженерні знання залишаються важливою частиною підготовки, однак мінна безпека отримує окреме змістове акцентування. Її значення особливо зростає для цивільного населення, яке може перебувати на територіях із потенційним мінним забрудненням. Небезпека виникає не тільки безпосередньо під час бойових дій. Вона може зберігатися після завершення активної фази бойового зіткнення та поширюватися на дороги, поля, лісові масиви, населені пункти й інші території. Тому відповідні знання мають безпосередній зв'язок із повсякденною безпекою громадянина.

Зміст нового блоку конкретизовано через класифікацію вибухонебезпечних предметів та визначення їхніх демаскуючих ознак. У програмі передбачено: «Класифікація вибухонебезпечних предметів, демаскуючі ознаки вибухових засобів. Порядок дій при виявленні мін і вибухонебезпечних предметів» [6, с. 10]. Подібна конкретизація має практичне значення. Здобувач освіти має розуміти, що зовнішній вигляд небезпечного предмета не завжди дає змогу однозначно визначити рівень загрози. Виявивши підозрілий об'єкт, особа повинна діяти за встановленим алгоритмом, не намагаючись самостійно його переміщувати чи досліджувати. Формування відповідної поведінки зменшує ризик травмування. Одночасно воно сприяє поширенню культури безпечного поводження на потенційно небезпечних територіях.

Практична цінність мінної безпеки особливо проявляється в умовах тривалого збройного протистояння. Території, які раніше сприймалися як безпечні, можуть містити залишки боєприпасів або інші вибухонебезпечні предмети. Через це громадянин має володіти базовими правилами поведінки ще до потрапляння у небезпечну ситуацію. Знання алгоритму дій при виявленні підозрілого предмета дає змогу уникнути імпульсивних рішень. Не менш важливим є розуміння необхідності повідомлення компетентних служб та попередження інших осіб про небезпеку. Відповідно, мінна безпека пов'язується з інженерною підготовкою

та безпосередньо формуванням особистої відповідальності за збереження життя та здоров'я.

Практична складова у програмі 2026 року визначена кількісно та організаційно. Документ прямо встановлює: «Практична підготовка на місцевості 30 годин» [6, с. 3]. Визначення конкретного обсягу часу свідчить про необхідність систематичного відпрацювання практичних дій. Навчання не обмежується аудиторним опрацюванням теоретичного матеріалу. Здобувачі мають переносити засвоєні знання у просторове середовище, де виникають додаткові фактори складності. Робота на місцевості дає змогу враховувати рельєф, відстань, видимість, погодні умови та інші обставини. У результаті практична складова безпосередньо пов'язується з готовністю діяти поза межами навчальної аудиторії.

Програма визначає і конкретні місця проведення практичних занять: «на полігоні, польовому стрільбищі, тактичному полі або спеціалізованому комплексі (інженерне, топографічне містечко), в тирі» [6, с. 4]. Перелік свідчить про диференціацію навчального середовища залежно від змісту вправи. Полігон і тактичне поле дають можливість відпрацювати завдання в умовах просторового моделювання. Інженерне та топографічне містечко створюють умови для практичного закріплення відповідних умінь. Тир використовується для занять, пов'язаних із вогневою підготовкою. Отже, місце проведення навчання визначається не випадково, а відповідно до характеру компетентності, яку необхідно сформувати.

Тридцять годин практичної підготовки на місцевості створюють можливість систематично перевіряти засвоєні знання. Під час таких занять здобувачі можуть виконувати завдання з орієнтування, інженерної підготовки, тактичної взаємодії та інших напрямів. Практична діяльність дає змогу виявити труднощі, які не завжди помітні під час теоретичного навчання. Наприклад, правильне розуміння алгоритму орієнтування не гарантує безпомилкового його виконання у складних погодних умовах. Виконуючи завдання на місцевості, здобувач має враховувати реальні просторові обмеження. Це сприяє формуванню більш стійких навичок та здатності коригувати власні дії.

Практична підготовка має значення і для формування командної взаємодії. Частина завдань у сфері національного спротиву потребує узгоджених дій кількох осіб. На місцевості стає можливим відпрацювання розподілу ролей, передачі інформації та дотримання визначеної послідовності дій. Взаємодіючи у складі групи, здобувачі краще розуміють значення особистої відповідальності за спільний результат. Водночас практичне середовище створює умови для оцінювання здатності діяти за обмеженого часу.

Однією з істотних відмінностей програми 2026 року є включення професійно орієнтованої підготовки. На неї відведено 30 годин [6, с. 3]. У структурі цього компонента передбачено «Сучасні військові технології, роботизація та БПЛА (НРК, БНА)», а також «Військово- або безпеково-орієнтована фахова компетентність» [6, с. 3]. Отже, поряд із загальною підготовкою з'являється можливість пов'язати зміст дисципліни з майбутньою професійною діяльністю здобувача освіти.

Можливість адаптації професійного компонента безпосередньо закріплена у програмі. Зокрема, зазначено: «Військово- або безпеково-орієнтована фахова компетентність Професійно-орієнтованої підготовки визначається закладом освіти залежно від профілю підготовки фахівців» [6, с. 4]. Отже, ЗВО отримує визначені нормативні можливості для врахування власного освітнього профілю. Медичний, технічний, інформаційний, транспортний чи інший напрям підготовки може потребувати різних безпекових компетентностей. Відповідний зміст може добиратися з урахуванням професійних функцій майбутнього фахівця.

Важливим є і те, що програма не встановлює однаковий зміст професійно орієнтованої підготовки для всіх ЗВО. Закладу освіти надано можливість визначати фахову компетентність залежно від профілю підготовки [6, с. 4]. Подібна гнучкість дозволяє враховувати специфіку освітніх програм. Вона також створює можливість оперативніше реагувати на зміни у професійних і безпекових потребах. Для системи вищої освіти це має особливе значення, оскільки універсальна модель не завжди може однаково ефективно застосовуватися до різних спеціальностей. Відповідно, професійно орієнтована складова забезпечує поєднання єдиних державних вимог із можливістю їх змістової адаптації.

У програмі 2026 року окремо врегульовано організацію навчання здобувачів освіти з інвалідністю або частковою втратою працездатності. Документ визначає: «Здобувані освіти, які є особами з інвалідністю або які частково втратили працездатність без встановлення інвалідності, за їх заявою та згідно з підтвердними документами закладів охорони здоров'я звільняються від практичних занять навчальної дисципліни, що завдають шкоду їх фізичному стану або становлять загрозу стану здоров'я» [6, с. 3]. Норма безпосередньо враховує фізичні можливості здобувача під час організації практичної підготовки. Водночас звільнення від окремих занять не означає усунення особи від освітнього процесу. Програма передбачає заміну відповідних практичних занять іншою формою навчальної діяльності. Здобувач може обрати теоретичні заняття понад встановлений обсяг [6, с. 3]. Отже, забезпечується можливість продовження навчання за іншою траєкторією.

Важливим є саме збереження освітньої мети за одночасного врахування індивідуальних можливостей здобувача. Фізичні обмеження не повинні автоматично призводити до втрати доступу до змісту дисципліни. Якщо виконання окремої практичної вправи створює загрозу здоров'ю, її заміна теоретичною підготовкою дає змогу продовжити засвоєння матеріалу. Відповідно, програма враховує необхідність узгодження вимог безпеки з правом особи на освіту.

Окремо врегульовано ситуацію, коли релігійні переконання здобувача не дозволяють використовувати зброю. Програма встановлює: «Студенти, віровчення яких забороняє використовувати зброю, замість тем Вогневої та Тактичної підготовки вивчають Військово- або безпеково-орієнтовану фахову компетентність, або вивчають навчальний матеріал за іншими темами дисципліни, які визначаються закладом освіти в межах загального обсягу, визначеного Розподілом навчального часу» [6, с. 4]. Норма передбачає альтернативний зміст навчання без повного вилучення здобувача з програми. Зберігається визначений загальний обсяг дисципліни. Змінюється лише зміст окремих занять відповідно до визначених обставин. Відповідно, навчальна траєкторія може коригуватися без порушення загальної структури освітньої програми.

Диференціація навчання має важливе значення для організації підготовки в умовах масового охоплення здобувачів освіти. Універсальна вимога не завжди може однаково застосовуватися до всіх осіб. Фізичний стан, підтверджені медичні обмеження або релігійні переконання можуть впливати на можливість виконання конкретних навчальних завдань. Програма враховує ці обставини, визначаючи альтернативні форми опанування матеріалу [6, с. 3–4]. Водночас основна мета дисципліни зберігається. Здобувач продовжує отримувати знання та компетентності, необхідні для безпечної поведінки та виконання громадянських обов'язків.

Подібна організація навчання має і безпекове значення. Примусове виконання фізично небезпечної вправи особою, для якої вона становить загрозу здоров'ю, суперечило б самому призначенню підготовки. Безпечна організація освітнього процесу передбачає врахування об'єктивних обмежень. Водночас відмова від практичної вправи не повинна означати втрату можливості засвоїти пов'язаний із нею теоретичний матеріал.

Висновки. Таким чином, є підстави говорити про зміну змісту підготовки здобувачів освіти. БЗВП була зорієнтована передусім на військово-прикладні знання, навички та військово-облікову спеціальність. Основи національного супротиву охоплюють значно ширше коло компетентностей. До них належать громадянська стійкість, психологічна саморегуляція, протидія інформаційно-психологічному впливу, циф-

рова навігація, мінна безпека, сучасні військові технології, роботизовані системи та професійно орієнтована безпекова підготовка. Практична складова доповнюється можливістю адаптувати частину змісту до профілю конкретного ЗВО. Водночас передбачено альтернативні освітні траєкторії для здобувачів, які мають підтверджені особливі потреби або визначені переконання. Загалом зміни свідчать про трансформацію до технологічно орієнтованої та диференційованої моделі підготовки громадянина до дій у системі національного спротиву.

Література

1. Бовсуновська Н. М., Борецько О. М., Гарлінська А. М., Корнійчук Ю. Г. Базова загальновійськова підготовка у закладах вищої освіти як чинник формування лідерської компетентності та готовності громадян до національного спротиву. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2026. № 124. С. 5–23. DOI: [https://doi.org/10.35433/pedagogy.1\(124\).2026.1](https://doi.org/10.35433/pedagogy.1(124).2026.1)
2. Камалов Є. Підготовка громадян України до національного спротиву: завдання з військово-патріотичного виховання та її роль в системі підготовки воєнних кадрів. *Social Development and Security*. 2026. № 15(6). С. 58–69. DOI: <https://doi.org/10.33445/sds.2025.15.6.6>
3. Курило В. С., Караман О. Л. Національно-патріотичне виховання особистості як засіб інформаційно-психологічного спротиву російській агресії в Україні: Наукова доповідь на методологічному семінарі НАПН України «Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України: стратегії і завдання», 6 квітня 2023 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. № 5(1). С. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5.118>
4. Куриляк В. В. Трансформація моделі військової підготовки студентства через синергію воєнної прагматики демократичної адаптації та суспільно-конфесійного діалогу в Україні. *Вісник гуманітарних наук*. 2026. № 18. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19916407>
5. Про внесення змін до Типової програми навчальної дисципліни «Основи національного спротиву»: Наказ Міністерства освіти і науки України від 14.07.2026 № 1163. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennia-zmin-do-typovoi-prohramy-navchalnoi-dystsypliny-osnovy-natsionalnoho-sprotyvu>
6. Про затвердження Типової програми навчальної дисципліни «Основи національного спротиву»: Наказ Міністерства освіти і науки України від 30.06.2026 № 1002. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-typovoi-prohramy-navchalnoi-dystsypliny-osnovy-natsionalnoho-sprotyvu>
7. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>
8. Сеньовська Н., Скуратко Т. Окремі аспекти використання сучасної літератури війни у національно-патріотичному вихованні дітей та молоді. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. 2026. № 222. С. 306–313. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2026-1-222-306-313>
9. Типова програма навчальної дисципліни «Базова загальновійськова підготовка громадян України, які здобувають вищу освіту, та поліцейських» (теоретична підготовка). URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/2025/02/24/tipova-prohrama-navch-dystsypliny-bzvp-vo-24-02-2025.pdf>

References

1. Bovsunovska, N. M., Boreiko, O. M., Harlinska, A. M., & Korniihuk, Yu. H. (2026). Bazova zahalnoviyskova pidhotovka u zakladakh vyshchoi osvity yak chynnyk formuvannia liderskoi kompetentnosti ta hotovnosti hromadian do natsionalnogo sprotyvu [Basic general military training in higher education institutions as a factor in the formation of leadership competence and citizens' readiness for national resistance]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka*, 124, 5–23. [https://doi.org/10.35433/pedagogy.1\(124\).2026.1](https://doi.org/10.35433/pedagogy.1(124).2026.1) [in Ukrainian].
2. Kamalov, Ye. (2026). Pidhotovka hromadian Ukrainy do natsionalnogo sprotyvu: zavdannia z viiskovo-patriotichnogo vykhovannia ta yii rol v systemi pidhotovky voiennykh kadriv [Preparation of Ukrainian citizens for national resistance: tasks of military-patriotic education and its role in the system of military personnel training]. *Social Development and Security*, 15(6), 58–69. <https://doi.org/10.33445/sds.2025.15.6.6> [in Ukrainian].
3. Kurylo, V. S., & Karaman, O. L. (2023). Natsionalno-patriotichne vykhovannia osobystosti yak zasib informatsiino-psykhologichnogo sprotyvu rosiiskii ahresii v Ukraini [National-patriotic education of personality as a means of information and psychological resistance to Russian aggression in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 5(1), 1–8. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5118> [in Ukrainian].
4. Kuryliak, V. V. (2026). Transformatsiia modeli viiskovoi pidhotovky studentstva cherez synerhiu voiennoi prahmatyky demokratychnoi adaptatsii ta suspilno-konfesiinoho dialohu v Ukraini [Transformation of the model of military training of students through the synergy of military pragmatism, democratic adaptation and social-confessional dialogue in Ukraine]. *Visnyk humanitarnykh nauk*, 18. <https://doi.org/10.5281/zenodo.19916407> [in Ukrainian].
5. Pro vnesennia zmin do Typovoi prohramy navchalnoi dystsypliny «Osnovy natsionalnogo sprotyvu» [On amendments to the Standard Curriculum of the academic discipline “Fundamentals of National Resistance”]: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 14.07.2026 № 1163. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennia-zmin-do-typovoi-prohramy-navchalnoi-dystsypliny-osnovy-natsionalnogo-sprotyvu> [in Ukrainian].
6. Pro zatverdzhennia Typovoi prohramy navchalnoi dystsypliny «Osnovy natsionalnogo sprotyvu» [On approval of the Standard Curriculum of the academic discipline “Fundamentals of National Resistance”]: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 30.06.2026 № 1002. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-typovoi-prohramy-navchalnoi-dystsypliny-osnovy-natsionalnogo-sprotyvu> [in Ukrainian].
7. Pro osnovy natsionalnogo sprotyvu [On the Fundamentals of National Resistance]: Zakon Ukrainy vid 16.07.2021 № 1702-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> [in Ukrainian].
8. Seniovska, N., & Skuratko, T. (2026). Okremi aspekty vykorystannia suchasnoi literatury viiny u natsionalno-patriotichnomu vykhovanni ditei ta molodi [Some aspects of the use of contemporary war literature in national-patriotic education of children and youth]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky*, 222, 306–313. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2026-1-222-306-313> [in Ukrainian].
9. Typova prohrama navchalnoi dystsypliny «Bazova zahalnoviyskova pidhotovka hromadian Ukrainy, yaki zdobuvaiut vyshchu osvitu, ta politseiskykh» (teoretychna pidhotovka) [Standard Curriculum of the academic discipline “Basic General Military Training of Ukrainian Citizens Studying in Higher Education Institutions and Police Officers” (theoretical training)]. (2025). Retrieved from: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/2025/02/24/typova-prohrama-navch-dystsypliny-bzvp-vo-24-02-2025.pdf> [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто змістову та організаційну специфіку підготовки здобувачів вищої освіти до участі в системі національного спротиву. Обґрунтовано необхідність формування готовності здобувачів до організованих дій в умовах військових, інформаційних, психологічних і технологічних загроз. Метою дослідження визначено встановлення основних характеристик Типової програми навчальної дисципліни «Основи національного спротиву» та обґрунтування напрямів її реалізації в системі вищої освіти. Проаналізовано зміст програм базової загально-військової підготовки 2025 року та навчальної дисципліни «Основи національного спротиву» 2026 року. Встановлено, що підготовка здобувачів охоплює військово-прикладні знання і практичні навички, громадянську стійкість, національно-патріотичну свідомість, психологічну саморегуляцію та інформаційну безпеку. Визначено значення технологічної складової, представленої сучасними військовими технологіями, роботизованими системами, безпілотними літальними апаратами, а також основами радіоелектронної боротьби та розвідки. Розкрито зміст оновленої топографічної підготовки, яка поєднує традиційні способи орієнтування з використанням цифрових карт, геоінформаційних систем і навігаційних засобів. Окреслено роль мінної безпеки як окремого напрямку підготовки громадян до безпечної поведінки на потенційно небезпечних територіях. Проаналізовано практичну складову навчання, на яку передбачено 64 години, з них 30 годин практичної підготовки на місцевості. Встановлено значення професійно орієнтованої підготовки, що дає змогу закладам вищої освіти визначати безпеково орієнтовану фахову компетентність з урахуванням профілю підготовки фахівців. Розглянуто можливості диференціації навчання для здобувачів з інвалідністю, частковою втратою працездатності та визначеними релігійними переконаннями. З'ясовано, що сучасна модель підготовки поєднує теоретичні знання, практичну діяльність, технологічну грамотність, психологічну стійкість і професійну спрямованість.

Ключові слова: національний спротив, здобувачі вищої освіти, військова підготовка, громадянська стійкість, психологічна підготовка, інформаційна безпека, технологічна підготовка, БПЛА, мінна безпека, професійно орієнтована підготовка.

Дата першого надходження статті до видання: 26.08.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.09.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)